

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ BOOK REVIEW

ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ 2023, 40(2):287–288
ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE 2023, 40(2):287–288

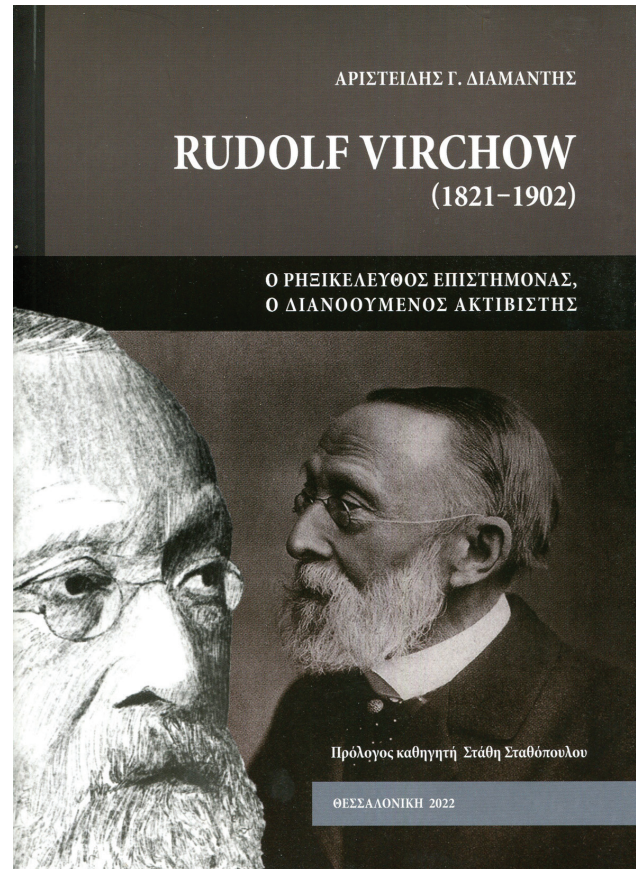
Rudolf Virchow (1821–1902)

Αριστείδης Γ. Διαμαντής

Εκδόσεις ArmAturA, Θεσσαλονίκη, 2022
Σελίδες 254

Ο ιατρός κυτταρολόγος, αρχιπλοίαρχος (ΥΙ) Πολεμικού Ναυτικού (ΠΝ) ε.α. δρ Αριστείδης Διαμαντής έχει συγγράψει ή επιμεληθεί, μόνος ή σε συνεργασία με άλλους φιλόστορες επιστήμονες, σειρά τεκμηριωμένων και ενδιαφερόντων βιβλίων, μεταξύ άλλων για την ιστορία της ελληνικής ναυτικής Ιατρικής, το έργο του Γρηγόρη Λαμπράκη στην Ενδοκρινολογία, την ψυχογραφική προσέγγιση του ήρωα των Βαλκανικών πολέμων ναυάρχου Παύλου Κουντουριώτη, τη θεώρηση του επιστημονικού έργου του Γεωργίου Παπανικολάου υπό το πρίσμα της σύγχρονης Κυτταρολογίας, την ιστορική προσέγγιση των σχετικών με τα κονδυλώματα και τον καρκίνο τραχήλου μήτρας γνώσεων κ.ά. Ιδιαίτερης μνείας χρήζει η εκ μέρους του τεκμηριωμένη αντίκρουση, τόσο σε άρθρα στη διεθνή επιστημονική βιβλιογραφία,^{1,2} όσο και σε μεταγενέστερο σύγγραμμα,³ του επιχειρήματος ότι οι αξιόλογες μελέτες του Ρουμάνου παθολογοανατόμου Aurel Babeş σχετικά με τη *διαγνωστική* προσέγγιση του *in situ* και διηθητικού καρκινώματος τραχήλου μήτρας μειώνουν τόσο την πρωτοτυπία της εξέτασης του κολποτραχηλικού επιχρίσματος (Pap test) σε ό,τι αφορά στη μέθοδο μονιμοποίησης και χρώσης, την οποία εισήγαγε ο Παπανικολάου, όσο και τη συμβολή του Pap test στην πρόληψη των εξεργασιών του τραχήλου της μήτρας, και ως εκ τούτου αφαιρούν τη σχετική πρωτοκαθεδρία από τον Παπανικολάου.

Στο νέο του πόνημα, *“Rudolf Virchow (1821–1902)”*, ο ρηξικέλευθος επιστήμονας, ο διανοούμενος ακτιβιστής (εκδόσεις ArmAturA, Θεσσαλονίκη, 2022), ο κ. Διαμαντής εξετάζει διεξοδικά την πολύπλευρη προσωπικότητα του εκ των θεμελιωτών της Παθολογικής Ανατομικής. Σε διαδοχικά

“Rudolf Virchow (1821–1902)”, Εκδόσεις ArmAturA, Θεσσαλονίκη, 2022.

κεφάλαια αναλύονται: τα πρώτα χρόνια του Virchow, οι σπουδές του, η αρχική (μέχρι το 1848) και η μετέπειτα επιστημονική και διδακτική σταδιοδρομία του στο Würzburg και στο Βερολίνο, η συμβολή του στη θεμελίωση της Παθολογικής Ανατομικής –κυρίως με την καθιέρωση της χρήσης του μικροσκοπίου και με τη συγγραφή του βιβλίου του *Die Cellularpathologie in ihrer Begründung auf physiologische und pathologische Gewebelehre* (August Hirschwald, Berlin, 1858) (Η κυτταρική παθολογία και τα θεμέλια αυτής στη φυσιολογική και παθολογική ιστολογία)– στην κατανόηση διαφόρων νοσημάτων (π.χ. τριάδα Virchow ως προϋπόθεση θρόμβωσης, αριστερός υπερκλειδίου λεμφαδένας Virchow-Troisier) και στη διάπλαση νέων ιατρικών όρων (π.χ. λευχαιμία), η εκ μέ-

ρους του ανάδειξη της σημασίας των κοινωνικοοικονομικών παραμέτρων κατά τη σύνταξη αναφοράς για την επιδημία εξανθηματικού τύφου στην Άνω Σιλεσία, η συμβολή του στη δημιουργία αποχετευτικού συστήματος στο Βερολίνο. Σε ξεχωριστό κεφάλαιο εξετάζεται η εμπλοκή του στη διάγνωση του καρκινώματος λάρυγγα του διαδόχου του γερμανικού θρόνου και η τελική δικαίωση της διάγνωσης του λόγω της πρόσφατης εισαγωγής ενός νέου τύπου καρκινώματος από πλακώδη κύτταρα. Παρατίθενται και σχολιάζονται επίσης οι εσφαλμένες επιστημονικές απόψεις του Virchow, π.χ. σχετικά με την αιτιολογία της λέπρας ή το έργο του Δαρβίνου, καθώς και η εκ μέρους του αντίκρουση της χυμοπαθολογικής θεωρίας μιας άλλης μεγάλης μορφής της Παθολογικής Ανατομικής, του καθηγητή στη Βιέννη Karl Rokitansky. Επί πλέον, ο συγγραφέας αναδεικνύει εύστοχα λιγότερο γνωστές συνέπειες της επιστημονικής δραστηριότητας του Virchow, όπως π.χ. τη συμβολή του στην Κτηνιατρική ή στη θέσπιση της κρεωσκοπίας για την καταπολέμηση της τριχινίασης.

Σε ό,τι αφορά στους εκτός Ιατρικής τομείς, αναφέρονται εκτενώς οι δραστηριότητες του Virchow ως ανθρωπολόγου, η φιλία του με τον Schliemann και η συμβολή του στη διενέργεια, από τον τελευταίο, ανασκαφών στην Τροία, καθώς και η δημοσίευση βιβλίων με ανθρωπολογικές και ιατρικές παρατηρήσεις από ανασκαφές στην Τροία, στην Άσσο της Αιολίδας και στην Κύπρο, η δραστηριότητά του κατά την επανάσταση του 1848, η σταδιοδρομία του ως βουλευτή στο πρωσικό και στο ομοσπονδιακό γερμανικό κοινοβούλιο (Reichstag).

Πρωτότυπη είναι η παράθεση, υπό μορφή παραρτημάτων, ελληνικών δημοσιεύσεων (συγχρόνων ή μεταγενέστερων) στον ιατρικό και μη τύπο ή ομιλιών (π.χ. το εναρκτήριο μάθημα του καθηγητή Παθολογικής Ανατομικής στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών Ιωάννη Κατσαρά, το 1916), στις οποίες αναλύονται και σχολιάζονται οι συμβολές του Virchow στους πιο πάνω τομείς. Μεταξύ των συγγραφέων σημειώνεται η παρουσία του ιατρού και αξιωματικού του ΠΝ Πέτρου Αποστολίδη, μετέπειτα γνωστού υπό το συγγραφικό ψευδώνυμο Παύλος Νιρβάνας.

Η βιβλιογραφία, ελληνική και ξενόγλωσση, είναι σημαντική (κατ' ανάγκη όχι εξαντλητική), με κάλυψη όλων των ανωτέρω κεφαλαίων.

Ο περιεκτικός πρόλογος του ομότιμου καθηγητή Παθολογικής Ανατομικής στο Πανεπιστήμιο Κρήτης κ. Ευστάθιου

Σταθόπουλου συμβάλλει στην εισαγωγή του αναγνώστη στην πολυδιάστατη προσωπικότητα του Virchow.

Το βιβλίο κοσμείται από πληθώρα φωτογραφιών, λιθογραφιών, χαρακτηριστικών και σκίτσων, που συμβάλλουν στην κατανόηση του κειμένου και το ποικίλλουν ευχάριστα. Η όλη έκδοση κρίνεται επιτυχής και από αισθητικής πλευράς, ανάλογη της σημασίας του έργου.

Η ανάλυση και η αξιολόγηση πτυχών ή του συνόλου του έργου του Virchow συνεχίζεται σήμερα, 120 έτη μετά τον θάνατό του, όπως καταδεικνύει η κυκλοφορία νέων ή η αναθεωρημένη επανέκδοση παλαιότερων βιβλίων, τόσο στη γερμανική,^{4,5} όσο και σε άλλες γλώσσες.^{6,7} Το νέο βιβλίο του κ. Διαμαντή αποτελεί μια σημαντική συνεισφορά στο εν λόγω πεδίο στο πλαίσιο της ελληνικής βιβλιογραφίας, καθώς επίσης έναυσμα για περαιτέρω μελέτες, ειδικότερα σε ό,τι αφορά στις πτυχές εκείνες του βίου του Virchow που άπτονται της ελληνικής ιστορίας.

Βιβλιογραφία

1. DIAMANTIS A, MAGIORKINIS E, ANDROUTSOS G. What's in a name? Evidence that Papanicolaou, not Babeş, deserves credit for the Pap-test. *Diagn Cytopathol* 2010, 38:473–476
2. DIAMANTIS A, MAGIORKINIS E, ANDROUTSOS G. Different strokes: Pap-test and Babeş method are not one and the same. *Diagn Cytopathol* 2010, 38:857–859
3. ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΓ, ΜΑΓΙΟΡΚΙΝΗΣ ΕΝ. *Τεστ Παπανικολάου (Pap-test) ή μέθοδος Babeş (Babeş-method): Μια επιστημονική «διαμάχη», ένα οριστικό τέλος*. Εκδόσεις Ινστιτούτου «Γεώργιος Ν. Παπανικολάου», Κύμη, 2012
4. HEINZ D. *Rudolf Virchow und die Medizin des 20. Jahrhunderts: Herausgegeben von Claudia David und Matthias David*. BeBra Wissenschaft Verlag, Berlin, 2021
5. GOSCHLER C. *Rudolf Virchow. Mediziner, Anthropologe, Politiker*. 3. Auflage. Böhlau Verlag, Wien – Köln – Weimar, 2021
6. COGHLAN BLD, BIGNOLD LP. *Virchow's eulogies. Rudolf Virchow in tribute to his fellow scientists*. Birkhäuser, Basel – Boston, 2008
7. MCNEELY IF. *"Medicine on a grand scale": Rudolf Virchow, liberalism, and the public health*. The Wellcome Trust Centre for the History of Medicine, University College London, London, 2002

Ιωάννης Γ. Παναγιωτίδης
Καθηγητής,

Β' Εργαστήριο Παθολογικής Ανατομικής,
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών,
Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο «Αττικόν», Αθήνα
e-mail: ioagpan@gmail.com